

M E D L E M S B L A D

for

A U S T M A R K A

H I S T O R I E L A G

Nr. 42.

SEPTEMBER 1989.

FORORD

Takket være god innsats fra ledelsen, særlig fra formannen, er det meget fin aktivitet i laget for tiden: Restaurering på Smedhaugen, Europatur, medlemsmøte, utstilling, bilde-katalogisering m.m. Les om alt dette under Nytt fra laget.

Stofftilgangen er fortsatt god, og jeg tror vi kan love flere bilder i bladet etter hvert. Vårt medlem Rolf Risborg har tilbudt sin hjelp med å gjøre bildene kopieringsklare, slik at gjengivelsen blir bedre. Kanskje han også kan hjelpe oss med å gi selve bladet en tiltrengt ansiktsløftning.

Interessante bilder og stoff mottas derfor med takk!

Finn Åberg.

NYTT FRA LAGET

18. juni 1989.

Ovenstående dato markerer en milepel for Historielaget og for Smedhaugen. Da ble bakerovnen tatt i bruk og produktet fortært til alles tilfredshet. Tretti personer hadde møtt fram for å ta del i begivenheten. Karin Jakobsen sto for baking og steking av de delikate brødene som åpenbarte seg etter en times opphold i gråsteinsovnen. Denne var fyrt opp vel to timer med småhagd oreved. Oddvar og Gunvald sto for denne delen av seansen. Åge hadde skaffet velsmakende kinnmjølkost, og med bondesmør attåt, måtte serveringen bli en fulltreffer.

I tillegg til den kulinariske nytelsen holdt Oddvar suplert av Åge, et kåseri om John Erik Mitander slik at det ble både åndelig og legemlig føde på dette medlemsmøtet.

0.

Smedhaugbrød.

For interesserte tar vi med oppskriften på brøddeigen:

5 kg fint hvetemjøl

2 " rugmjøl

2 " grovt sammalt hvete

2 liter skummet mjølk

2 " vatn

3 ss salt, 3 ss sirup, 3 pk. gjær

Dette skal gi ca 12 brød a 900 - 1000 gram. Brødene pensles med vatn før steking og med sirupsvatn etter.

Vær så god! Ovnen står til disposisjon for den som ønsker å prøve.

Karin Jakobsen baker Smedhaugbrød.

Foto: Rudolf Bråten.

Restaurering.

Smedhaugen har fått ny gang. Den er reist av Rolf og Gunvald Brunsell og Oddvar Jakobsen etter delvis modell fra Moastua. Den er således bygget etter gammel tradisjon når det gjelder inngangsparti.

Våre damer Ragna Olsen, Ragnhild Skullerud og Johanne Linna ordnet med malønga. Rolf og Gunvald skal videre nevnes for arbeidet med den originale takrenna på gangen, den er også i pakt med tradisjoner fra gamle dager. Likeså må taket nevnes, og da må Signe Gylterud ha takk for stikkene som hun har gitt.

Gaver til laget.

Rudolf Bråten fortsetter med å gi oss gaver. Det kan nevnes: Et originalt blekkhus, diverse skogsarbeiderredskap, et fint utskåret trefat, fiskekreppe og markbutt i never, trekopp m.m.

Signe Gylterud har gitt en benk og et skap. Begge er pusset opp og er verdifulle tilskudd til møblering av Smedhaugen.

Bilder.

Liv Solbergseter har katalogisert bildene og fått orden på samlingen.

Økonomien.

Vi har fått 4500 kr i kommunalt tilskudd til Smedhaugen.

Sommerturen.

Lagets hittil lengste tur gikk av stabelen i år: en 10 dagers busstur til Tyskland og Østerrike. Åge hadde litt strev med å få med nok deltakere, men det ble til slutt en passe stor gruppe - som fikk god plass i den fine bussen til Tore Saxhaug. Turen gikk om Göteborg - Kiel - Berlin - München - Seefeld - Rudesheim - Kiel - Göteborg.

Helge Skaar var en godt forberedt reiseleder, som ga oss mange faktiske opplysninger og kommentarer som mangedoblet utbyttet av turen.

Høydepunkter på turen var Besøket i Berlin, Hitlers Ørnerede, ekte Tyroleraften og tau-bane til 2200 meters høyde i Alpene.

Vi bodde på fine hoteller, fikk rikelig med god mat og drikke, og samholdet i gruppen ble så godt at vi har planlagt å treffes igjen for å friske opp minner og se på hverandres bilder.

Vi sier hjertelig takk til Tore, Helge og Åge (og Sverre!) for en vellykket tur!

Finn.

Utstilling av skogsarbeiderredskap.

Helklaff må være en riktig beskrivelse av arrangementet på Smedhaugen 3. september. Det var en rikholdig samling av gammel redskap som ble presentert samtidig som været var på vår side. I tillegg hadde Karin sørget for Smedhaugbrød og Ragna Olsen og Borghild Hauger for pålegg som sto til brødet. De ca 100 personene som gjestet Smedhaugen i løpet av ettermiddagen, fikk noen hyggelige timer. Historier og samtaler om gammel redskap og slit med bogasag, svans og barkespader vitnet om at folk trivdes i solskinet.

De over 100 gjenstandene som var utstilt, hadde velvillige eiere fra Sletmoen i nord til Håkerudtomta i sør lånt ut. Også Bogen var representert. Alle som bidro med gjenstander, skal ha stor takk i denne forbindelse. En god medhjelper i opplegget var Syver Gylterud som også skal ha takk for innsatsen. Nevnes må også Roger Linna som stilte med egen samling.

Det finnes sikkert mange verdifulle og interessante gjenstander liggende rundt om, og som vi gjerne skulle hatt på utstillingen.

Jeg håper i hvert fall at eiere av slike ting tar vare på dem, for alt som hører til tidligere tider i skogsarbeidet blir etter hvert av stor kulturhistorisk verdi. Gi dem eventuelt til Historielaget hvis du sjøl ikke har interesse for dem.

Det er moro å konstatere at Smedhaugen er i ferd med å bli det som Historielaget satte som mål, nemlig et kulturelt samlingssted for bygda hvor gammel og ung kan møtes i felles interesse for verdier som fort kan forsvinne i denne helautomatiske tidsalder vi lever i.

Oddvar.

TULREIKJÆRKA

Det er påskedag. I natt skulle klokka flyttes fram til sommertid. Husket ikke dette enda jeg var våken fler ganger. Følgen var at jeg ble liggende til klokka ringte etter gammel tid. Altså var jeg en time forsinket. Hadde tenkt meg på "kirketur" tidligst mulig.

Været var klart, og det var ikke så kaldt heller. En enestående pen påskemorgen, og jeg husket fra min barndom, at nå skinte sola i mjølkekaulla, om en hadde hatt nåa ku å mjølke. Det ville blitt en god sommer med mye mjølk, som troen var den gang.

Kirketur ja, men ikke til en virkelig kirke, men til "Tulreikjærka", ved sjøen Tulreien, øst for Lunderseter.

Det var Ole Sjøenden som fortalte om denna "kjærka" her om dagen han besøkte meg. Hadde ikke vist om den før, enda den skulle være omtalt i Glåmdalen lenge siden, men i allefall etter andre verdenskrig.

Var altså på kirkevei, og i stemning dertil. Egentlig skulle det vært en sti å traske etter,

da hadde det vært mer i kontakt med min ungdoms tid. Det gikk så fort, tankene var i arbeid med så mangt. Ingen biler brøt forstyrrende inn. Det var jo påskemorgen. Bare Kanadagjess og århanen feiret påske sammen med meg.

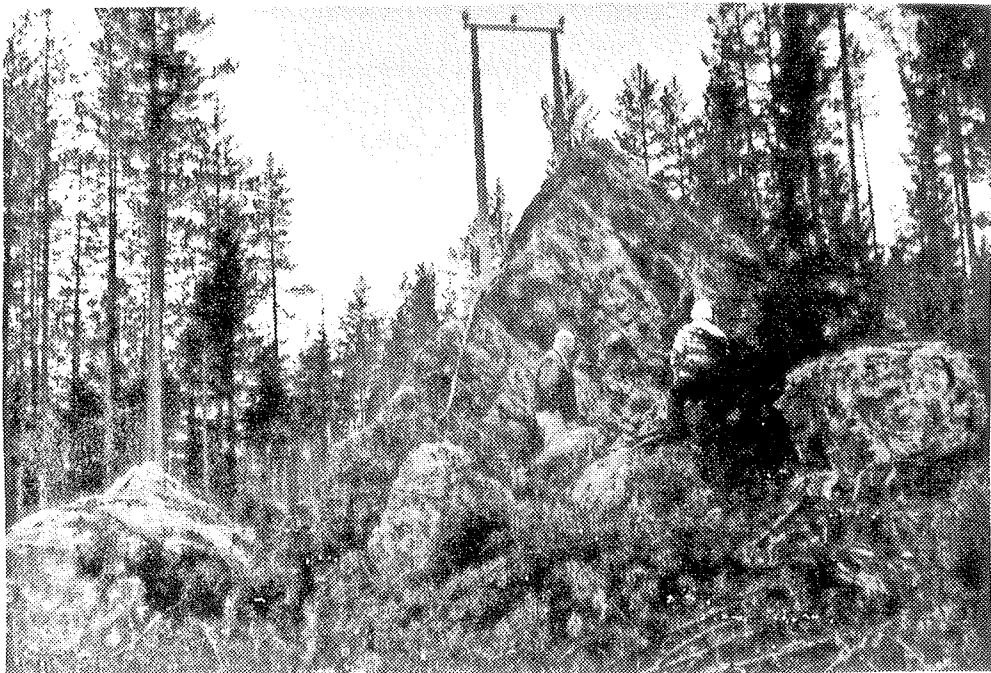
Hvor lang er denne veien fra min bolig på Lunderseter? Skal vi si det hele dreier seg om to-tre km. Lokalkjente folk vet hvor Marthea Langåsmyra bodde. Derfra og østover et par hundre meter, til en velteplass på sydsiden av riksveien. Derfra i retning syd til Tulreien, ca 300 meter syns "kirken", mellom gjenstående slette furustammer. Den syns godt i terrenget, som alle kirker gjør. Det var drevet tømmer der i vinter.

Fra tømmervelta gikk det dragvei helt til "kirken". Ellers gikk det en sti, som vel var opptrampet av besøkende, og barn hadde sin lekeplass der, lenger tilbake i tiden, blir det fortalt. Fiskerne brukte slike stier til alle fiskevann. Det hadde vel gått husdyr der også, den tid det fantes noen. Nå var den gjenfelt av tømmerhugsten.

Så står jeg ved "kirken", som er en meget høg og vid stein. Ikke en hvilken som helst stein, men en med kirketak og kirkesal. Om ikke stor, som i en vanlig kirke, så kan tre personer få rom der. Høg under taket, til å være en eneste stein.

Hvad 2. etasje kan inneholde er uvist, helst gråstein. Om da ikke kirkesølvet er gjemt der? Der er det vel bevart til en gang kirken ramler sammen. Hadde begynt å bli sprekker, og falt fra deler, som tildels var store.

Inngangen er forsynt med en lav stenvmur, som er ryddet vekk innenfra. Antagelig utført av lekende barn. Kirken har også hatt besøk av firbente gjester, som mennesker har forsøkt ta livet av. Kanskje har de reddet livet, kanskje ikke.

Karla Larsen og Yngve Strand ved Tulreikjærka.

Foto: Rudolf Bråten.

Hadde steinen kunne tale, kunne den berette om kamp mellom liv og død, om seg selv og sine reiser, før den slo seg til her som "kirke". Den kan også fortelle på sin måte, men det må være tilhørere som forstår.

Nedenfor ligger Tulreien sjø, nesten gjemt av småskog i nærheten. Så er ikke "kirken" synlig for fiskerne der utpå. I dag er det pilkere der, som koser seg i sola.

Har aldri besøkt noen kirke i påsken, det jeg kan huske. Så skulle det bli en stenkirke, "Tulreikjærka" kalt. Alt var så høytidelig, til og med et kor av orrfugl deltok, og sol skinte over det hele.

2. påskedag var jeg ved kirken igjen, nå sammen med Karla Larsen og Yngve Strand. Han forstår seg litt på steinarter, og det var interessant. Var en hel del hvit stein der, som skal finnes i forbindelse med sølv. Da tenkte jeg, kanskje "kirkesølv" var nedgravet i bakken omkring, det var sikrere, for vist "kirken" raste sammen ville "sølv" bli synlig for alle. Vi var enige om, at det var rart å få med en spesialist, som kunne undersøke stenartene i denne forbindelse. Vil håpe at dette blir alvor av.

Det er flere som har fått interesse for denne store stenen, så den blir sikkert besøkt etter dette. Flere har lekt der i sin barndom, og et gjensyn er forståelig. Jaktere har rotet der etter inngåtte dyr, og fiskere har gått forbi med meitarspauen på aksla. Gjensyn er godt for alle.

Rudolf Bråten.

NOEN TANKER OM SLEKTSGRANSKING

Knut overtok sin fars arbeid og siden han ønsket litt hjelp, ble også jeg interessert.

Dette ble etter hvert spennende, morsomt, mange overraskende hendelser, men også tidkrevende.

Jeg leter i bygdebøker, kirkebøker, folketellinger og jubler når jeg treffer på navnet jeg leter etter.

Det har også blitt flere festlige besøk og telefoner til tidligere kjente og ukjente slektninger.

Min far var på sykehjem de to siste år av sitt liv. Etterhvert snakket vi stort sett opp igjen om de samme ting, og det ble litt trettende i lengden. Far var en god amatør fotograf fra ungdomstiden og hadde tatt vare på en eske full av negativer fra ca 1916 og fremover. Jeg kopierte mange av disse og dermed hadde vi mye å snakke om. Far livnet til og fortalte om familien sin,

og etterhvert fant jeg slekten tilbake til 1600-tallet. Billed-og persongalleriet ble stort etterhvert. Fars mormor Anne-Maria født 1851 i S.Odal og oldemor Olia født 1822 i Eidskog, ble gjennom bildene tydelige for meg, personer jeg tidligere ikke visste noe om. Fars oldefar, Erland Erlandsen Gylterud 1817-1886, overtok slektsgården Svendsrud i 1836, men i 1879 ble den solgt ved auksjon.

Neste generasjon, fars morfar Ole Erlandsen, født 1848 på Svendsrud, Holmen i Vinger, var sagmester. Han og Anne-Maria var småkårsfolk, med noen kuer og geiter, bosatt i Boli ved Holmen. Med mange barn ble det et slit for utkomme, men likevel har jeg fått inntrykk av et samhold og en ro som kan beundres.

Dette var på Austmarka og døtrene måtte etterhvert innover mot Oslo for å skaffe seg arbeid. Gutta ble i bygda og fant koner der. En utvandret til Amerika, men kom tilbake.

Min oldefar døde i Spanskesyken 1918. Da var far 17 år og han fortalte at som eldste måtte han reise med sin mor på besøk til mormoren. Toget gikk til Åbogen og videre bar det til fots i 2½ - 3 timer med småsøsken på ryggen. Skogen sto tett langs en øde vei og det kunne bli svært mørkt. Det var noe han husket godt. Bilvei ble det først ca 1920.

Slektsgransking gir tilbakeblikk på våre forfedres livsvilkår og det er interessant å sammenligne fortid med nåtid. Hvis en søker rikfolk og konger, bør en like gjerne la granskingen være, har jeg fått høre. Jeg har funnet enkle mennesker, sterke slitere, følsomme og dyktige, uten mulighet til videre skolegang. Jeg har lært mye om slekters gang, om arv fra våre forfedre på godt og ondt. Mine foreldres reaksjoner står også klarere for meg.

Vil mon generasjonene etter oss lure på hvor-

dan Vi, i vår tid kunne overleve?

Det tror jeg - derfor, - i tillegg til den aktivitet det gir meg selv, er det viktig å ta vare på slektens historie for kommende generasjoner.

Herdis Amundsen.

BRØDBØLFOSS KRAFTSTASJON

I Vinger Herredstyremøte 7. april 1913 får Isak Boger og Amund Rønningen i oppdrag å undersøke muligheten for utbygging av Brødbølfoss som elektrisitetsforsyningsanlegg. Den 20. januar 1914 legger de fram et kostnadsoverslag på 490 000 kroner. Det er flere alternativer oppe samtidig, bl.a. utbygging av Bedafors og Svartholmen ved Stømner.

Den 30. juli 1915 velges Aksel Thomassen, Hj. Isaksen og H.C. Larsmon til komite for å arbeide videre med saken. Sommeren 1916 holdtes skjønn og overskjønn over Brødbølfoss, og den 17. sept. 1917 overtok Vinger kommune Brødbølfoss etter overtakst for 90 600 kroner. Utbygging av Brødbølfoss ble besluttet 1. april 1919. Byggekomiteen besto av: M. Moe, Ivar Færder, H.C. Larsmon, Mads W. Stang og Ivar Taugbøl. Anleggsbestyrer var ingeniør Leif Ødegård.

Anlegget ble satt i drift 1. juli 1921. Utenom eget behov ble det solgt strøm til Kongsvinger 400 kw, til Eidskog 350 kw og til Brandval 400 kw.

I 1946 ble rørgata restaurert, og dette arbeidet var forresten det første større anlegget byggmester Ø.M. Fjeld hadde i distriktet.

For få år siden ble de gamle turbinene supplert med en mer moderne og effektiv. Men fortsatt surrer og går de fra 1921 uten å være preget av alderen.

I 1985 ble kraftverkene Varald og Bedafors i Sikåvassdraget tatt i bruk. For interesserte kan nevnes at Varald produserer 540 kw og Bedafors 990 kw.

Eierforholdene for Brødbøl kraftstasjon:

1921 - 1931: Vinger kommune

1931 - 1988: Vinger, Eidskog og Brandval -
Glåmdal Kraftlag

Fra 1988: Hedmark Energiverk A/S (Hemas)

Oddvar.

Utgiver: Austmarka Historielag.

Redaksjon og ekspedisjon:

Finn Åberg
Meltzersgt. 3
0257 Oslo 2

Tlf. 02/44 54 52

Medlemskap i laget koster 50 kr året.

Betales til

Austmarka Historielag
2224 Austmarka

Postgirokonto 3552056

Trykt i 160 eksemplarer.